

TÜRKİYE' DE DOKÜMANTASYON ÖĞRETİMİ

— BİR YANLIŞLIĞI DÜZELTMEK ÜZERE —

Dr. Jale BAYSAL

Ed. Fak. Genel Kitaplık Md.
Kütüphanecilik Kürsüsü
«Dokümantasyon ve Bilimsel
Danışma» dersleri Okutmanı

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezi'nin yayınladığı «TÜRDOK 1971» adlı tanıtma broşürü, Uluslararası Dokümantasyon Federasyonu Başkan Yardımcısının, «gelişmekte olan ülkelerin problemi iyi yetişmiş dokümantalistlerin mevcut olmaması problemidir», sözünü andıktan sonra, «ülkemizde dokümantasyon konusunda eğitim veren bir örgüt mevcut değildir», demektedir.¹

Bu bilgi yanlıştır.

1971 tarihli «Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ile İlgili Yönetmelikler» adlı yayın, anılan fakültede dokümantasyon dersleri verildiğini gösteriyor.²

1969-1970 ders yılı başından beri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat

Fakültesi Kütüphanecilik Kürsüsünde de haftada 2 saat olmak üzere 2 yıl devam eden «Dokümantasyon ve Bilimsel Danışma» dersleri yapılmakta, öğrenciler bu konulardan imtihana tabi tutulmakta, imtihanı kazanıncaya kadar da diploma alamamaktadırlar.³

Bizi böyle bir yazı yayınlamaya zorlayan şey özellikle, dokümantasyon konularında bir şeyler öğrenmeye çalışan, göz nuru döken, hevesler besleyen, bir şeyler öğrendiğini sanan öğrencilerimizin TÜRDOK broşürünün iddiası karşısında duydukları büyük hayal kırıklığı olmuştur.

Özellikle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Kürsüsünde üç yıldan beri Dokümantasyon ve Bilimsel Danışma (Enformasyon) öğretimi yapıldığını TÜRDOK'un bilmemesi, bu kuru-

1. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Bilimsel ve Teknik Dokümantasyon Merkezli TÜRDOK 1971 (Ankara, 1971) s. 23.

2. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ile İlgili Yönetmelikler (Ankara : Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971) s. 141.

3. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Kılavuzu 1969-1970 Öğretim Yılı. (İstanbul : Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1969) s. 97

man kendi alanında yurt içinde olup bitenleri bile izleyemediği anlamına gelir ve çok söz götürür. Kaldı ki, kurum ilgilileri daha başlamasından önce bu derslerden haberdar edilmişler, kendilerine, memleketimizin seviyeli ve pahalı bir dokümantasyon kuruluşunda görevli olmaları göz önünde tutularak, programlarımız konusunda özel bir istekleri, bir diyecekleri olup olmadığı sorulmuştur.

Fazla olarak kürsünün dokümantasyon uzmanı, TÜRDOK broşürünün, «Türkiye'de ilk olarak Ankara'da» yapılacağını bildirdiği 2-3 aylık dokümantasyon kurslarına öğretim elemanı olarak katılmak üzere davetler de almış bulunmaktadır.

Bu durumda olsa olsa üniversitelerimizdeki kürsülerin «örgüt» sayılıp sayılmıyacakları konusunu tartışmak kalıyor ki, sanırım gereksizdir.

Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Kürsüsü, 1964-1965 ders yılı başında meşhur Alman kütüphanecisi Prof. Dr. Rudolf Juchhoff tarafından kurulmuştur. Prof. Juchhoff, arkasında, tezlerini bizzat yönettiği iki kütüphanecilik doktoru bırakarak 1968 yılında aramızdan ayrıldıktan sonra, kürsü bir bakıma sansız kalmış ve yeni öğrenci kaydetmemiştir. Edebiyat Fakültesi Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği'ne göre esas sertifikaya verilebilmesi için bir kürsüde en az 6 saat değişik konularda ders yapılması

gerekmektedir.¹ Kütüphanecilik Kürsüsü bugün için, Fakültenin başka bölümlerinden alınan yardımcı dersler dışında, haftada 6 saat ders yapabilmektedir. Bu durumda mevcut yönetmeliğe göre öğrenci de kaydedebileceği halde bu yola gidilmemesi, konunun Fakülte tarafından yeterince ciddi bir şekilde ele alındığının en açık delilidir.

Kürsünün bugünkü programlarına göre, haftada 2 saatten 2 yıllık bir dokümantasyon öğretimi acaba yeterli midir?

Elimizde Almanyanın, dokümantasyon işinin teorik yönleri ve öğretimi ile ilgili ana kuruluşunun, Deutsche Gesellschaft für Dokumentation (DGD)'un, dokümantasyon öğretimi için hazırlanmış 2 ayrı ders programı var² (TÜRDOK ilgililerinin isteği ile, bu programlar Ankarada hazırlanacak kursa yardımcı olmak amacı ile kendilerine gönderilmiştir.)

DGD kursları iki seviyede düzenleniyor. Birincisi, dokümantasyon merkezlerinde rutin işlerle uğraşacak orta seviyede eleman yetiştirme amacını gütmekte, ikincisi merkezleri kuracak ve yönetecek, sınıflandırma, örgütlenme gibi ko-

1. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, ayn. eser. s. 19

2. Deutsche Gesellschaft Für Dokumentation E. V. Lehrinstitut für Dokumentation, Jahreslehrgang zur Ausbildung wissenschaftlicher Dokumentare 1969 (Frankfurt/M., 1969) ve Deutsche Gesellschaft für Dokumentation E.V. Lehrinstitut für Dokumentation, Jahreslehrgang zur Ausbildung diplomierter Dokumentare 1969 (Frankfurt/M., 1969)

nularda karar sahibi olacak birinci sınıf elemanlar için yapılmaktadır.

Bu kurslar, esasen bir dokümantasyon merkezinde çalışmakta olanları yetiştirmek amacı ile hazırladıkları ve personeli işleri başından uzun süre almayacak şekilde düzenledikleri için, her ay bir hafta olmak üzere 10 hafta sürmekte, toplam olarak 300 saat kadar tutmaktadırlar.

Dokümantasyon işini en yüksek seviyede öğretmek için, 1961 yılında Londra'da çalışmalarına başlayan «Institute of Information Scientists Ltd.» de iki ayrı seviyede kurslar yapmaktadır. İlk olarak 1961'de Northampton College of Advanced Technology'de haftada 2 gece yapılmak ve 2 yıl sürmek üzere kurslar düzenlenmiş, genellikle dokümantasyon merkezlerinde çalışmakta olanlar bu kurslara katılmışlardır.

1963 yılından sonra kolejün mezunlarına 1 yıl boyunca tam gün süren daha üst kurslar yapılmıştır.

F.I.D. Holanda ve Fransa'da, ASLIB İngiltere'de daha kısa süreli kurslar yapmaktadırlar.¹

Bilindiği gibi Dokümantasyon ve Bilimsel Danışma işinin esprisi, belli bilim alanları için, yeterli bilgi sahibi olan uzmanları çalıştırmaktır. Fizik için fizikçi, ziraat için ziraatçi, veterinerlik için veteriner çalıştırılmakta, araştırmacılaran ge-

len sorular ancak bu şekilde yeterince cevaplandırılabilenekte, ancak konu uzmanı, her formdaki dokümanları derinlemesine analiz edebilmekte, paragraflarına kadar inerek sınıflandırabilmektedir.

Biri çıkar da bir filologa «Steroid bileşimleri üzerine hangi yayınlar yapılmış, bilgi ver bana» dersen, belki biraz zor cevap alır. Kimya alanının terminolojisini bilmeyen bir eleman, elinde değerli kaynaklar da olsa, soruyu hangi konu başlıkları, hangi keyword'ler, hangi indexing term'ler altında arayacağını kestiremez.

Işın zorluğu dokümantasyon ve bilimsel danışma tekniğini öğrenmiş eleman yetiştirmekte değil, hem belli bir alanda uzanan olan hem de yeterli dokümantasyon ve bilimsel danışma tekniğine sahip olan elemanın bulunamayışındadır.

Steroidleri ve bir filologu örnek verdikten sonra John Garfield'i anmadan geçmeyelim :

Garfield, Amerika'nın en önemli Informasyon merkezlerinden birinde, Institut of Scientific Information (I.S.I.) da yönetici olarak çalışmakta ve bütün dünyada, dokümantasyon alanındaki keşifleri ile tanınmaktadır. U.S.A. Patent bürosu I.S.I.'den Steroidler üzerine yapılmış bütün yayınların bildirilmesini, yani ancak computer'le halidilebilecek dev bir işi istediği zaman, Garfield kimya dilini yapı bakımından analiz etmiş, kimyasal adların kimya formüllerine compu-

1. Thomas Landau, Encyclopaedia of Librarianship. 3. rev. ed. (London : Boves) s. 154, 225 - 226.

ter'le çevrilebilmesi için bazı esaslar bulunmuştur Index Chemicus bu keşiften yararlanılarak hazırlanmakta, Garfield yalnız bu buluşun değil daha başka buluşların da sahibi bulunmaktadır. Kendisi «filoloji» tahsil etmiş, bir süre de ecza endüstrisinde çalışmış bir elemandır.¹

Konuyu özetlersek :

1. Dokümantasyon ve Bilimsel Danışma alanı için konu uzmanı gereklidir.

2. Dokümantasyon alanı için dokümantasyon ve bilimsel danışma tekniğini bilmek daha da gereklidir.

3. Belli bir bilim alanına yabancı olan, fakat kişisel yetenekleri ve dokümantasyon bilgisi ile eksiklerini tamamlayabilen, hattâ kâşif mertebesine ulaşabilen kabiliyetlere, her alanda olduğu gibi dokümantasyon alanında da rastlanmaktadır.

Dokümantasyon işi başlangıçta özellikle fen bilimleri ve mühendislik konuları için başlamış, daha sonra ekonomi, ziraat ve sosyal bilimler alanına da kaymıştır. Bugün, kültür bilimleri dahil olmak üzere, insan biliminin her alanında dokümantasyon ve bilimsel danışma'dan yoğun bir şekilde yararlanılmaktadır.² Durumun en açık kanıtı, daha pek çok örnekleri bulunan «Sociolo-

gical abstract», «Library and Information Science Abstract», «Philosophers Index» gibi yayınlardır.

TURDOK 1971 adlı broşürün tutumu ile karşılaştırılabilecek bir başka olay da UNESCO Milli Komisyonu Kütüphanecilik ve Dokümantasyon İhtisas Komitesi'nin son toplantısında, «bir kaç ay Avrupa'da dokümantasyon öğrenimi yapmakla dokümantasyon öğretimine geçilemeyeceği, aliecele dışardan bir yerden bir dokümantasyon hocası getirmek gerektiği» yolunda alınan Karaküşü kararıdır.

Örnek olarak Almanya'yı alalım. Bu ülke uluslararası dokümantasyon projelerine aktif olarak katılan bir ülkedir :

Patent dokümantasyonu konusu ile ilgili ICIREPAT projesi ve Amerikan, İngiliz, Alman ortak yayını olan Food Science and technology Abstract, hemen ilk anda akla gelen örnekler olarak hatırlanabilir.

Uluslararası projelere, Alman uzmanların söylediklerine göre hemen hemen kendi isteksizliğine rağmen katılmak zorunda bırakılan bu ülke, dokümantalistlerini 10 haftada yetiştirebildiğine inanıyor. UNESCO, bir dokümantasyon burslusunu Almanya'ya emanet ettiği zaman bundan da fazlası yapılmakta, kurslar dışında kalan zaman, elde çanta, Almanya'nın bütün önemli dokümantasyon merkezlerinde pratik çalışma ve gözlemler yapmak üzere, sonsuz seyahatlarla

1. Hans Berndt, «Das Institut für Wissenschaftliche Information in Philadelphia», Dokumentation ix (6:1962) s. 174 - 176

2. Martin Cremer, «Dokumentation», DK - Mitteilungen XIII (5 :1968) s. 17

ve tam Alman usulü bir «çalıştırılma» ile değerlendirilmektedir.¹

Kısacası Almanya'da üstün seviyede eleman yetiştirmek için 10 hafta, yeterli bir süre sayılmaktadır. Ülkemizde eksik olan, öğrencilerimizi :

«Git bak, nasıl koordine index hazırlıyorlar,»

«Git bak S.V.P. enformasyon (telefonla soranlara hemen cevap verme işi) nasıl organize ediliyor»,

«Git bak Tesaurus çalışması nasıl yapılıyor», diye gönderecek merkez bulamayışımızdadır.

Yabancı uzman merakı bir yere kadar iyidir. Prof. Juchhoff'u tanımasam ne kaybederdim biliyorum. Ama, «biz hiç bir şey yapamayız, gelsinler öğretsinler», zihniyeti bir yerden sonra zararlı ve küçültücü bir komplexten başka bir şey olmuyor.

Bir adamı önce üniversiteden mezun eder, sonra bir yabancı uzmanla yıllarca çırak eder, sonra eline doktora diploması verir, bilimsel yeterliğini tasdik eder, sonra yine gönderir yabancı uzmanlardan iş öğrensün diye paralar döker, sonra yurda dönünce, «ben gene de yabancı uzman isterim» diye tutturursanız, bu işin bir tarafında bir sakatlık var demektir.

1. Şahsen Münih'te, Berlin'de, Jülich'de, Köln'de, Frankfurt'da bir kaç merkezde, Hamburg'da, Bochum'da, Düsseldorf'ta dakikasına kadar tespit edilmiş programlarla onar gün, uzmandan uzmana gönderildiğimi kaydetmek isterim. Bu programları, bu kadar yükü nasıl çektim diye ara sıra tefekküre dalmak üzere hâlâ dosyalarımda saklıyorum.

UNESCO Milli Komisyonu, dünyanın her hangi bir köşesinden bir Hans veya Milli Merkez olarak çalışacak bir kuruma« Gemi İnşaatı» ile ilgili bir merkezin sınıflandırma şemasını sunacak bir Müller davet edeceği yerde, memleketin şartlarını ve ihtiyaçlarını bir yabancı uzmandan her halde daha iyi tanımakta olan kendi uzmanlarını desteklemeye gayret etse, bu uzman söz gelişi İngiliz merkezlerini iyi tanyorsa Almanya'ya, Almanya'yı tanyorsa Amerika'ya yollayarak kendi elemanlarını yetiştirse, bence daha doğru bir yol tutmuş olur.

Bütün bu açıklamaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Kürsüsünde 1969-1970 ders yılından beri yapılmakta olan Dokümantasyon ve Bilimsel Danışma derslerinin programını vererek ve açık bırakmış olduklarımız konusunda uzmanlarımızın tavsiyelerini samimiyetle rica ederek bitirelim :

Dokümantasyon ve Bilimsel Danışma (Enformasyon) nedir, neden gereklidir? (4 saat)

Dokümantasyon işinin tarihçesi. (4 saat)

Bütün dünyada dokümantasyon işinin organizasyonu. Uluslararası kuruluşlar. (4 saat)

Doküman türleri ve bunlar için önemli dünya kaynakları. Bibliyografyalar, indeksler. Çeşitli türden dokümanların kataloglanması, depolanması, sağlanması yolları :

- a. Dergiler, süreli yayınlar.
- b. Bilimsel raporlar.
- c. Tezler
- d. Bilimsel konferanslar, tebliğler, symposium tutanakları.
- e. Patentler.

(Toplam 24 saat)

Abstract (öz) dergileri. Abstract hazırlanması. (6 saat)

Dokümantasyon alanında yabancı dil ve çeviri problemi. Ana kaynaklar. (4 saat)

Dokümantasyon alanında sınıflandırma :

- a. Formel düzenler, sistematik düzenler, kavramlara dayanan düzenler. Genel bilgi.
- b. U.D.C.
- c. Ranganathan
- d. Mortimer Taube'un Uniterm sistemi
- e. Deskriptorlarla sınıflandırma, Thesaurus metodu.
- f. Ko-ordine İndeks.

(Toplam 24 saat)

Dokümantasyon alanında el kartları (punched cards, 6 saat)

Doküman çoğaltma metodları ve çeşitli cihazlar. (8 saat)

Dokümantasyon işlerinde Computer (4 saat)

Bir dokümantasyon merkezi kuralım. (Seminer, 8 saat)

Görüldüğü gibi günde 6 saattan, 10 haftalık yani 300 saatlik Alman programına karşılık bizim sadece 96 saatımız var. Buna karşılık Alman programındaki «Dokümantalistler İçin Kütüphanecilik Biliminin Temelleri», «Dokümantasyon İşinin Hukukî Yönleri» gibi konular program dışı bırakılmış, «Computer» konusunda detaylara inilmemiştir.

Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Kürsüsünün halletmesi gereken bir sıra problem aşıldıktan sonra bu saatları özellikle sınıflandırma, doküman çoğaltma ve Computer konularında fazlaştırmak mümkün olacaktır umudundayız.

ÇOCUK KİTAPLARI HAFTASI'nın KISA TARİHİ

1919 yılının Kasım ayında, bir öğleden sonra küçük bir kütüphane de sert ifadeli bir hanım ilk Çocuk Kitapları Haftası için Jessie Wilcox Smith afişinin son üçüncü kısmını kesmekle meşguldü. Afişte yere cazip bir şekilde saçılmış duran, onun teşhir edemeyeceği kadar çok kitap gözükiyordu.

O günden itibaren bizim çocuklara ve onların okumaktan hoşlandıkları kitaplara karşı olan alâkamız da oldukça değişti. Bu değişikliğin yanı sıra Millî Çocuk Kitap Haftası gelişti. Bu, her geçen sene büyüklere, çocukların faydalı kitaplara olan ihtiyacını hatırlatır.

Kitap Haftasının ilk tohumu 1912 yılında Amerikan Kitapçıları Kurumu Kongresinde atıldı. Penn Publishing Şirketinden, çocuklar için daha faydalı kitaplar bulmaya uğraşan E. W. Mumford, «Kıymetli Genç Okuyucular» (Juvenile Readers as an Asset) başlıklı bir yazı neşretti. Bu yazıda kıymetsiz kitapların çocuklar üzerinde yaptığı kötü tesirden bahsediyordu ve bu New York Times'da çıkınca Amerikan Erkek İzci Müdüri James West'in dikkatini çekti. Mr. West daha sonra kendi kütüphanelerine tayin edilen kütüphaneci Franklin K. Mathiews'dan İzci Organizasyonunun imkânlarını göz önüne alarak çocukların okumalarına yeni bir istikamet vermesini istedi.

Bu, Mr. Mathiews'in 1915 de Kitapçılar Kongresinde çıkıp hararetli bir nutuk vermesine sebep oldu ve bu konuşmasında kitapçıların ve naşirlerin mesuliyetlerine dikkati çekti. Çocuk Kitapları Haftası fikri benimsendi ve böyle bir teklif karşısında alâka duyacak bütün kurumlar bunu desteklemeye çağırıldı. Birinci Dünya Savaşı herlemelere mani olmasına rağmen gittikçe artan kütüphaneciler, izci başkanları, ve kitapçılar çocuklar için faydalı kitapların basılmasını teşvik hususunda çabalarına devam ettiler.

¹The Children's Book Council, Inc. tarafından yayınlanan bir broşürün tercüme sidir.

İzciler tarafından «Oğlanların en çok sevdiği kitaplar» adlı bir kitap listesi çıktı, fakat R.R. Bowker Şirketinden Fredric Melcher ve Amerikan Kütüphaneciler Derneği buna itiraz ettiler ve kızların bu programdan çıkarılmasının hiçbir sebebi olmadığını öne sürdüler. Böylece, Brooklyn Halk Kütüphanesinden Clara Whitehill Hunt nezaretinde hazırlanan «Kızlar ve Oğlanlar için kitap rafı» adlı genel bir katalog çıktı.

1919 da Kitapçılar Cemiyeti Sekreteri Mr. Melcher kütüphanecileri yıllık toplantıda konuşmak üzere davet etti. Mr. Melcher aynı zamanda Çocuk Kitapları Haftası hakkındaki plânlarını açıklamak için Mr. Mathews'ı da çağırdı ve Kongrenin sonunda varılan sonuca göre Cemiyetin Kitap Haftası Organizasyonu Kasım ayında yapılacaktı. Birkaç ay sonra, Amerikan Kütüphaneciler Derneğinin resmî tasvibi de ilk Çocuk Kütüphanecileri toplantısı esnasında temin edildi.

Mr. Melcher, kitapçıları, naşirleri, kütüphanecileri ve izci liderlerini içine alan ilk Kitap Haftası Komitesini tertip etti. Bu komite, hâlâ kullanılmakta olan sloganı seçmek için toplandı (Evde Daha Çok Kitap), ilk afişi buldu ve Kitap Haftasını kutlamak için daha başka reklâm formları hazırladı.

Kitap Haftasının ikinci yılında Kitap Naşirleri Millî Derneği işi üzerine aldı. 1934 de bu organizasyon ortadan kalkınca, R.R. Bowker Şirketi idarî sorumluluğu deruhte etti. Seneler geçtikçe daha birçok okul ve kütüphaneler bu kutlamalara katıldı. Sonunda Bowker, muhabecilik ve mektuplaşma da mevzubahis olunca, bütün bunların hepsinin birden idaresini yürütemeyeceğini ileri sürdü.

Çocuklar için faydalı kitap ihtiyacı nasıl Çocuk Kitap Haftasının meydana gelmesini sağlamışsa, bunun kutlanması da 1945 de teşekkül eden Çocuk Kitapları Şurası'nın kuruluşunu sağlamıştır. Ondan beri Şura hem kitap haftası merkezi ve hem de çocuk kitapları hakkında bilgi veren bir merkez haline geldi.

Her yeni kitap kutlama haftası, daha çok kütüphaneler, kitapçılar, okullar ve ebeveynler, bundan dolayı da daha fazla çocuğu ihtiva eder. Diğer memleketlerin kütüphanecileri, eğitimcileri ve naşirleri de bizim kitap haftasından ilham alarak buna benzer faaliyetlere giriştiler.

Şimdi bu Kitap Haftası için çalışan kütüphaneciler geride kaldı fakat Kitap Haftası için duyulan ihtiyaç devam etmektedir. Melcher'in Kitap Haftası hakkında eskiden söylemiş olduğu şu söz bugün için de

çok doğrudur : «Kitap Haftası bizleri kitaplar hakkında konuşmak ve okumak, kitapları sevmek, çocukların okuma ihtiyaçlarını cemiyetin önüne sermek için biraraya getirir. Böylece, bu da bütün millete yayılır; çünkü büyük millet okuyan millet demektir ve Amerika gibi büyük bir memlekette her kız ve erkek çocuk için kitaplar bol miktarda bulunmalıdır. Böyle oluncaya kadar da önümüzde yapılacak çok işlerimiz vardır.»

Çev. : Serpil ERGÜN